

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ปราชญ์ชุมชน และผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษาจำนวน 64 คน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยสรุปผลการวิจัยดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 บทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นในมิติด้านครอบครัว มิติด้าน การศึกษา มิติด้านการพัฒนาชุมชน และมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม

จากผลการวิเคราะห์บริบทของชุมชนและบทบาทในมิติด้านครอบครัว มิติด้านการศึกษา มิติด้านการพัฒนาชุมชน และมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการประชุมสนทนากลุ่มเพื่อนำมาสรุปผลโดยรวมได้ดังนี้

1. มิติด้านครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการอาศัยอยู่รวมกันกับครอบครัว รับผิดชอบในการบริหารจัดการเรื่องทั่วไปภายในบ้าน เป็นผู้ให้คำชี้แนะหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับสมาชิกในครอบครัว และช่วยในการเจรจาข้อขัดแย้งภายในบ้าน รวมถึงเอาใจใส่ ดูแลหลานในเรื่องการสอนอ่านและเขียนหนังสือ ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกภายในบ้านมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชน เช่น เป็นอาสาสมัครของหมู่บ้าน ร่วมเป็นกรรมการในชุมชน ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น งานแห่เทียนพรรษา งานทำบุญ งานทอดผ้าป่า งานทอดกฐิน งานบวช งานด้านยาเสพติดของชุมชน งานวันพ่อ งานวันแม่ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีบทบาทในการเป็นต้นแบบที่ดีต่อการช่วยเหลือชุมชนและสังคมให้แก่สมาชิกภายในครอบครัวเพื่อเกิดแรงจูงใจที่อยากมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากยิ่งขึ้น

2. มิติด้านการศึกษา ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะจบการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 จนถึงระดับปริญญาตรี แต่ด้วยเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างหลากหลายจึงทำให้ได้รับ

ความไว้วางใจและความเชื่อถือจากหน่วยงานต่างๆ ในการมีบทบาทด้านการศึกษา โดยเป็นวิทยากรฝึกอบรมอาชีพเพื่อให้ความรู้กับคนในชุมชนและนักเรียนในการศึกษานอกระบบโรงเรียน (กศน.) เกี่ยวกับการทำไข่เค็ม ไม้กวาด ดอกไม้จันทน์ ลูกกำพลี การทำครกสี และงานจักสาน ทั้งนี้ยังได้รับบทบาทเป็นวิทยากรลูกเสือ เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดนตรีไทย ได้แก่ ขลุ่ย ระนาด จะเข้ และซออยู่ ให้กับนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ รวมถึงเป็นประธานกรรมการการศึกษาของโรงเรียน เป็นกรรมการในโรงเรียนอนุบาล เป็นอาสาสมัครของโรงเรียน เป็นกรรมการประเมินหลักสูตร และเป็นพี่ปรึกษาหรือผู้ทรงคุณวุฒิให้กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

3. มิติด้านการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นได้จากการเป็นทั้งแกนนำ/อาสาสมัครในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน ประธานอสม./รองประธานอสม. ประธานชมรมผู้สูงอายุ ประธานสมาคม ฅาปนกิจ ประธานประปาหมู่บ้าน ประธานโรงครัวของชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ประธานกรรมการบริหาร พัฒนาสุขภาพชุมชน (โรงพยาบาล) และผู้ทรงคุณวุฒิของโรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังช่วยผลักดันเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้กับคนในชุมชนและครอบครัวได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น เช่น กิจกรรมต้านยาเสพติด กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมวันลอยกระทง กิจกรรมพัฒนาอาชีพ เป็นต้น รวมทั้งผู้สูงอายุยังทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องในการมาพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์กันมากยิ่งขึ้น

4. มิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะนับถือศาสนาพุทธ และใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจต่อการดำรงชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสดำเนินการเป็นมัคทายกของวัด เป็นกรรมการวัด/ประธานกรรมการวัด เป็นประธานสมาคมฅาปนกิจ เป็นโฆษกในงานต่างๆ เช่น งานวัด งานผ้าป่า งานกฐิน รวมถึงยังเป็นแกนนำ/อาสาสมัคร ที่ช่วยผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น กิจกรรมซ่อมแซมวัด กิจกรรมก่อเจดีย์ทราย กิจกรรมงานบุญประเพณี งานกฐินหรืองานผ้าป่า เป็นต้น เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความผูกพันและมีความสามัคคีร่วมกัน อันนำไปสู่การขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของตัวแทนในแต่ละภาคที่เป็นผู้สูงอายุบุคคล ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ประชาชนชุมชน และผู้นำชุมชน ทั้งชายและหญิง รวมจำนวน 8 คน เพื่อค้นหาปัจจัยหลักต่อบทบาทของผู้สูงอายุในด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ รวมถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปผลการประชุมสนทนากลุ่ม พบว่า

1. ปัจจัยตัวบุคคล

1.1 สร้างความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยให้เล็งเห็นคุณค่าของตนเองและแสดงบทบาททางสังคมอย่างต่อเนื่อง เพราะองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวผู้สูงอายุสามารถนำไปต่อยอดความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อเด็ก เยาวชน ชุมชน และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 สร้างความเข้าใจต่อบทบาทที่ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเรียนรู้ เพื่อสามารถเป็นต้นแบบและถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2. ปัจจัยด้านครอบครัว

2.1 ครอบครัวควรสร้างแรงจูงใจและชี้แนะให้คำปรึกษาในการเตรียมตัวต่อการปฏิบัติตนในบทบาทการเป็นผู้สูงอายุที่ดี

2.2 ครอบครัวควรเคารพและยอมรับต่อบทบาทของผู้สูงอายุในทุกๆ ด้าน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.3 ครอบครัวควรให้ความร่วมมือในการรับหรือส่งเมื่อมีกิจกรรมในชุมชนหรือหน่วยงานอื่นจัดขึ้น

3. ปัจจัยด้านการศึกษา

3.1 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ต้องมีการวางแผนและนำเสนองบประมาณเพื่อจัดโครงการพัฒนาศักยภาพความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุในชุมชน ให้เกิดการสร้างบุคลากรไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และกรรมการให้กับหน่วยงานต่างๆ ได้มากขึ้น

3.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ร่วมสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถานประกอบการ เพื่อนำผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ หรือประชาชนชาวบ้านออกไปช่วยเหลือสังคมในบทบาทต่างๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น

4. ปัจจัยด้านชุมชน

4.1 ผู้นำชุมชนควรมีการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นหรือความต้องการต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่างๆ มากขึ้น

4.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ควรมีการวางแผนในเรื่องงบประมาณเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบทบาทของตนเองอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวที่ดีร่วมกันในชุมชน ตลอดจนการร่วมสนับสนุนในเรื่องรถรับ-ส่ง เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้กับผู้สูงอายุ

4.3 ผู้นำชุมชนควรมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนแกนนำท้องถิ่น แกนนำภาครัฐ และแกนนำเอกชน เพื่อให้เกิดศูนย์กลางต่อการเชื่อมโยงเครือข่ายที่ดีให้กับผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบทบาทต่างๆ ได้มากขึ้น

4.4 ผู้นำชุมชนควรมีการตรวจสอบและติดตามกิจกรรมในบทบาทต่างๆ ที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม เพื่อหาปัญหาและวิธีการแก้ไขได้อย่างตรงจุดต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุต่อไป

5. ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรม

5.1 ผู้สูงอายุมีความศรัทธาและความเชื่อในทางศาสนาและวัฒนธรรมแต่เดิม จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมมีอย่างต่อเนื่อง

5.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน และครอบครัว ควรสนับสนุนและจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมให้กับผู้สูงอายุได้เข้าร่วมมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุต่างหมู่บ้านได้มาพบปะสังสรรค์และเกิดการรวมกลุ่มที่เชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชนมากขึ้น

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของตัวแทนในแต่ละภาคที่เป็นผู้สูงอายุบุคคล ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ประชาชนชุมชน และผู้นำชุมชน ทั้งชายและหญิง รวมจำนวน 8 คน เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านตัวบุคคล

1.1 ผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเมื่อเกษียณอายุไม่ได้มีการตั้งเป้าหมายไว้รองรับว่าตนเองจะอยู่จุดไหน ทำอะไร และต้องปรับตัวอยู่ในชุมชนอย่างไร

1.2 ผู้สูงอายุบางคนให้ความสำคัญต่อการตระหนักในคุณค่าของตนเองน้อย และไม่มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนคิดว่าตนเองเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมจะเป็นภาระให้กับคนในชุมชน

2. ปัญหาด้านครอบครัว

2.1 ครอบครัวไม่เข้าใจหรือติดภารกิจที่ไม่ว่างเดินทางมาส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนได้

2.2 ครอบครัวเป็นห่วงด้านสุขภาพและร่างกายของผู้สูงอายุที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุที่มีมีโรคประจำตัว ปัญหาการเดินทาง/ระยะทาง ปัญหากิจกรรมที่ใช้การเคลื่อนไหวมากๆ เป็นต้น

2.3 ผู้สูงอายุที่มีฐานะอยู่ในระดับดีจะให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนน้อย เช่น การพัฒนาอาชีพเสริม เนื่องจากส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีรายได้ที่เพียงพอและต่อความต้องการในการดำรงชีวิต ซึ่งจะแตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีฐานะในระดับปานกลางหรือยากจนจะให้ความสำคัญและมุ่งเน้นในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

2.4 บางครอบครัวของผู้สูงอายุย้ายถิ่นฐานมาจากต่างจังหวัด ทำให้ไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมในชุมชน ส่งผลให้ขาดการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน

3. ปัญหาด้านการศึกษา

3.1 หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุน้อย เช่น การเชิญเป็นวิทยากร เป็นที่ปรึกษา ส่วนใหญ่พบว่าจะเป็นผู้สูงอายุบุคคลเดิมๆ และเปิดโอกาสในการให้ผู้สูงอายุกลุ่มใหม่ๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทบาทดังกล่าว

3.2 ข้อจำกัดในเรื่องอายุและภารกิจของอาชีพที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา หรือกรรมการหลักสูตรของโรงเรียน มหาวิทยาลัย ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. ปัญหาด้านการพัฒนาชุมชน

4.1 ผู้นำขาดการประสานงานและการให้บริการด้านข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

4.2 กิจกรรมที่จัดในชุมชนมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่จัดซ้ำๆ ไม่ค่อยหลากหลาย จะจัดให้ผู้สูงอายุก็เป็นในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาหรือเฉพาะกิจเท่านั้น

4.3 กิจกรรมที่จัดให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือพัฒนาตนเองยังไม่ค่อยมีมาก ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะใช้ชีวิตต่างคนต่างอยู่ หรือไม่สะดวกในการเดินทาง

5. ปัญหาด้านศาสนาและวัฒนธรรม

5.1 ผู้สูงอายุบางกลุ่มมีปัญหาต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม เนื่องจากระยะทางหรือการที่จะเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานพาไป

5.2 ขาดการประชาสัมพันธ์ในด้านการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง ทำให้ผู้สูงอายุไม่ทราบข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง

6. ผู้สูงอายุบางกลุ่มยังขาดโอกาสในการได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้สูงอายุ หรือสวัสดิการที่ควรได้รับ ตลอดจนควรจัดตั้งศูนย์คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการให้ผู้สูงอายุคุณภาพชีวิตที่ดีและได้รับการบริการอย่างต่อเนื่อง

7. หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ น้อย เช่น กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข/กรมอนามัย ควรเข้ามาให้บริการดูแลพัฒนา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะมาให้บริการหรือตรวจเยี่ยมนานๆ ครั้ง หรือบริการเฉพาะคนที่เป็นสมาชิก ทำให้ผู้สูงอายุบางกลุ่มขาดโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมที่ควรได้รับ

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น ผู้วิจัยสรุปผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดังนี้

1. บทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นในมิติด้านครอบครัว มิติด้านการศึกษา มิติด้านการพัฒนาชุมชน และมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม

จากผลการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทในมิติด้านครอบครัว มิติด้านการศึกษา มิติด้านการพัฒนาชุมชน และมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปผล พบว่า

1.1 มิติด้านครอบครัว ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการอาศัยอยู่รวมกันกับครอบครัว รับผิดชอบ ในการบริหารจัดการเรื่องทั่วไปภายในบ้าน เป็นผู้ให้คำชี้แนะหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับสมาชิก ในครอบครัว และช่วยในการเจรจาข้อขัดแย้งภายในบ้าน รวมถึงเอาใจใส่ดูแลหลานในเรื่องการสอนอ่าน และเขียนหนังสือ อาจเนื่องจากผู้สูงอายุเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น ความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหวต่างๆ เริ่มซ้าลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีความเสื่อมโทรมของ Harry (2010, p. 19) กล่าวว่า การมีอายุยืนมาพร้อมกับข้อแลกเปลี่ยน เมื่ออายุมากขึ้นจะทำให้ร่างกายค่อยๆ สูญเสียความสามารถในการซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ และโครงสร้างค่อยๆ เสื่อมตัวลง ทำให้โอกาสในการเดินทางเพื่อไปพบปะสังสรรค์เพื่อนๆ เช่นเดิม อาจจะไม่สะดวก จึงใช้เวลาอยู่ที่บ้านมากกว่า ทำให้เกิดสลายใยของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความผูกพัน และยังคงให้ความรักและเคารพนับถือ ผู้สูงอายุเหมือนเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ วิภารัตน์ จิตรบรร (2555) ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันจะเห็นว่าผู้สูงอายุมีบทบาทอย่างมากในครอบครัว ซึ่งเป็นที่พึ่งพาของลูกหลานได้ เนื่องจากเมื่อสูงวัยออกไปทำงานนอกบ้านไม่ได้ต้องดูแลหลานเล็กๆ แต่ผู้สูงอายุยังสามารถที่จะช่วยแก้ไขปัญหาค่าความตึงเครียด หรือข้อขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวได้ เพราะเป็นผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลาน และอาจจะทำงานอื่นๆ ตามกำลังความรู้ ความสามารถที่มีเพื่อหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัวได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2541) ได้ทำการศึกษาคูณภาพชีวิตของผู้สูงอายุใน

ประเทศไทย ในประเด็นการเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุพื้นที่ที่ศึกษาในเขตภาคเหนือ ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความผูกพัน และร่วมกิจกรรมในครอบครัวกับบุตรหลานมากกว่าอยู่กับคู่สมรส การเข้ากลุ่มในสังคมจะเน้นการมีบทบาทในกลุ่ม เช่น เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้เล่าประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกภายในบ้านมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชน เช่น เป็นอาสาสมัครของหมู่บ้าน ร่วมเป็นกรรมการในชุมชนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น งานแห่เทียนพรรษา งานทำบุญงานทอดผ้าป่า งานทอดกฐิน งานบวช งานด้านยาเสพติดของชุมชน งานวันพ่อ งานวันแม่ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีบทบาทในการเป็นต้นแบบที่ดีต่อการช่วยเหลือชุมชนและสังคมให้แก่สมาชิกภายในครอบครัว เพื่อเกิดแรงจูงใจที่อยากมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เพชรา สุทธิโรทก (2549) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในสังคมไทยตามการรับรู้ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อครอบครัว ทั้งในด้านบทบาทของการเป็นเพื่อนคู่คิด การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันของคู่ครอง รวมทั้งการมีบทบาทในการอบรมสั่งสอน การให้คำแนะนำปรึกษา การถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตแก่บุตรหลานในครอบครัว การเป็นแบบอย่างที่ดี และได้รับความเคารพนับถือในครอบครัว

1.2 มิติด้านการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 จนถึงระดับปริญญาตรี แต่ด้วยเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างหลากหลายจึงทำให้ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือจากหน่วยงานต่างๆ ในการมีบทบาทด้านการศึกษา โดยเป็นวิทยากรฝึกอบรมอาชีพเพื่อให้ความรู้กับคนในชุมชนและนักเรียนในการศึกษานอกระบบโรงเรียน (กศน.) เกี่ยวกับการทำไข่เค็ม ไม้กวาด ดอกไม้จันทน์ ลูกกำพลี การทำครกสี และงานจักสาน อาจเนื่องจากเมื่อหลังเกษียณอายุหรืออายุมากขึ้น ส่วนใหญ่ก็จะว่างงาน ใช้ชีวิตอยู่กับบ้านและไม่ได้ออกไปไหนจึงมีเวลามากขึ้นที่จะช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ประกอบกับผู้สูงอายุถึงแม้จะอายุเพิ่มขึ้น แต่ยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงประสบการณ์ชีวิตมากมายที่สามารถนำไปถ่ายทอดความรู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาโครงการ/หลักสูตร ตลอดจนกรรมการโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพพรณพร อุทโธ (2552) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มีบทบาทด้านการศึกษาคือ การเสียสละเวลาและแรงงานในการร่วมกิจกรรมและโครงการที่ทำการเพื่อส่งเสริมการศึกษา รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในโครงการส่งเสริมการศึกษาของชุมชน และการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมด้านการศึกษา ทั้งนี้ ยังได้รับบทบาทเป็นวิทยากรลูกเสือ เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดนตรีไทย ได้แก่ ขลุ่ย ระนาด จะเข้ และซออู้ ให้กับนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ รวมถึงเป็นประธานกรรมการการศึกษาของโรงเรียน เป็นกรรมการในโรงเรียนอนุบาล เป็นอาสาสมัครของโรงเรียน เป็นกรรมการประเมินหลักสูตร และเป็นที่ปรึกษาหรือผู้ทรงคุณวุฒิ

ให้กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ใจแก้ว วิสายอน (2553) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผลงานวิจัยพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุส่วนมากจะถูกกลืนจึงควรให้โอกาสผู้สูงอายุปฏิบัติงานกับคนทุกวัย และควรเชิญผู้สูงอายุสอนนักเรียน เช่น อาชีพต่างๆ และการปฏิบัติตนในสังคมตลอดจนเชิญผู้สูงอายุมาเป็นทีปรึกษาในโรงเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ รตา สุวรรณดารา (2554) ได้ทำการศึกษาศักยภาพผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตอหลัง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ผลงานวิจัยพบว่า แนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชน ควรให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการศึกษาทักษะการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ในการพัฒนาด้านอาชีพ เช่น จัดให้มีการฝึกอบรมเรียนรู้เพิ่มเติมสำหรับวัยสูงอายุ เป็นต้น เมื่อผู้สูงอายุได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น ทำให้เกิดทักษะในการประกอบอาชีพและการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ เช่นเดียวกับทฤษฎีบทบาทของ Merton ได้กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกันบทบาทจะมีอย่างน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้นด้วย (พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม, 2554, น. 20) จึงจะทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีและเกิดการมองบวก รวมทั้งส่งผลให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง ตลอดจนความพึงพอใจในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมอย่างมีความสุข

1.3 มิติด้านการพัฒนาชุมชน ผู้สูงอายุจะให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นได้จากการเป็นทั้งแกนนำ/อาสาสมัครในชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน ประธานอสม./รองประธานอสม. ประธานชมรมผู้สูงอายุ ประธานสมาคมฌาปนกิจ ประธานประปาหมู่บ้าน ประธานโรงครัวของชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ประธานกรรมการบริหารพัฒนาสุขภาพชุมชน (โรงพยาบาล) และผู้ทรงคุณวุฒิของโรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังช่วยผลักดันเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้กับคนในชุมชนและครอบครัวได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น เช่น กิจกรรมด้านยาเสพติด กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมวันลอยกระทง กิจกรรมพัฒนาอาชีพ เป็นต้น ที่มีผลการศึกษาเช่นนี้ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่และให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน จึงเห็นความสำคัญในการร่วมมือบทบาทในหน้าที่พัฒนาชุมชนเพื่อนำเสนอปัญหาความต้องการของท้องถิ่นในด้านต่างๆ ประกอบกับผู้สูงอายุส่วนมากจะมีเวลามากกว่าเดิม หากผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรงสามารถช่วยเหลือตนเองได้ก็จะเข้ามามีบทบาทในสังคมและท้องถิ่น เพื่อร่วมพัฒนาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ได้อธิบายว่าเมื่ออายุมากขึ้นกิจกรรมต่างๆ ในช่วงบั้นปลายชีวิตควรเหมาะสมกับบุคลิกภาพ เพื่อให้คนที่เข้าสู่ช่วงสูงวัยมีพัฒนาการที่กระฉับกระเฉงและพึงพอใจในการใช้ชีวิตบั้นปลายอย่างมีความสุข อาจจะมีจัดกิจกรรมอาสาเป็นผู้นำโครงการของชุมชน เพื่อสร้างความสนุกและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันกับคนในช่วงสูงวัย ให้สามารถปรับตัวและอยู่ใน

เพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีเวลาว่างมาก ซึ่งบุคคลที่เกษียณอายุแล้วจะมีความเป็นอยู่ที่อาจไม่ค่อยเดือดร้อนมากนัก แต่ไม่รู้จะทำอะไรหลังเกษียณในแต่ละวัน จึงมองหากิจกรรมทางศาสนาที่อยู่ใกล้ตัวเพื่อสนองความต้องการของตนในบทบาทที่สูญเสียไป สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักส่งเสริมสุขภาพ (2556, น. 5-6) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ชีวิตของผู้สูงอายุจะสูงนานเท่าที่เขาส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ได้ แม้ว่าบทบาทต่างๆ จะลดลง เช่น การสูญเสียบทบาททางอาชีพ และการสูญเสียบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางการสมรสของผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัทพรเพ็ญช่อ (2544) ได้ทำการศึกษาการปฏิบัติตนทางด้านศาสนาของผู้สูงอายุในชนบท ผลงานวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในชนบทเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาด้วยการนำสิ่งของที่ติดมือไปร่วม เกิดขึ้นจากความต้องการภายในใจตนเอง การทำตามกระแสสังคม และการทำที่ไม่หวังผลตอบแทน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hanson (1998) ได้ทำการศึกษาความรักเป็นสายสัมพันธ์: การศึกษาบทบาทของศาสนาในชีวิตของแม่มาลัยสูงวัยชาวคริสต์ยูไนเต็ดแบปติสต์ พบว่า ชุมชนทางศาสนาช่วยให้แม่มาลัยมีเครือข่ายและเป็นผู้ทำนุบำรุงคำสอนของศาสนา และความเชื่อ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ นพพรณพร อุทโย (2552) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ มีการเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีทางศาสนาที่จัดโดยวัดหรือหน่วยงานต่างๆ เสียสละเวลาและแรงงานเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา และการช่วยดูแล รักษาสมบัติของวัด หรือศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ตลอดจนเชิญชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ท้องถิ่นจัดขึ้น และการช่วยทำนุบำรุงและรักษาวัฒนธรรมประเพณี สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธและมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา ทำให้ส่วนใหญ่เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับครอบครัวเข้าใจและยังมีส่วนร่วมในการผลักดันให้ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นกรรมการวัด เป็นมัคทายกวัด เป็นโฆษกในงานต่างๆ เช่น งานวัด งานผ้าป่า งานกฐินของวัด เป็นต้น และผู้สูงอายุยังสอนให้ลูกหลานไปทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น เวียนเทียน บริจาคงานหรือขาม โขไฟ สร้างกุฏิพระ ร่วมทำบุญผ้าป่า กฐินทำโรงทานตามวัดต่างๆ และร่วมทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งผู้สูงอายุจะมีความสุขและความชอบในการได้ใช้ชีวิตบั้นปลายของตนในการทำบุญที่วัด

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของตัวแทนในแต่ละภาคที่เป็นผู้สูงอายุ บุคคล ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ประชาชน ชุมชน และ ผู้นำชุมชน ทั้งชายและหญิง รวมจำนวน 8 คน เพื่อค้นหาปัจจัยหลักต่อบทบาทของผู้สูงอายุในด้าน ครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ รวมถึงปัจจัย ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปผลการประชุมสนทนากลุ่ม พบว่า

1. ปัจจัยตัวบุคคล

1.1 สร้างความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยให้เล็งเห็นคุณค่าของตนเองและ แสดงบทบาททางสังคมอย่างต่อเนื่อง เพราะองค์ความรู้และประสบการณ์ที่อยู่ในตัวผู้สูงอายุสามารถ นำไปต่อยอดความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อเด็ก เยาวชน ชุมชน และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เพ็ญจันทร์ ชัยชมภู (2551) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาบทบาทครอบครัว และชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุชุมชนคลองเจริญ ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ผลงานวิจัยพบว่า การดูแลเอาใจใส่ ให้ความเคารพ ให้เกียรติ ให้โอกาสผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมของ ครอบครัวและชุมชน ให้แสดงความสามารถเพื่อให้รู้สึกว่ามีคุณค่า ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุ มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับหรือความเคารพเอาใจใส่จากสมาชิกในครอบครัว ตลอดจน การเป็นบุคคลที่ครอบครัวให้คุณค่าและความสำคัญในสังคม (วัชรินทร์ เสมามอญ, 2556, น. 37)

1.2 สร้างความเข้าใจต่อบทบาทที่ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเรียนรู้ เพื่อสามารถ เป็นต้นแบบและถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสังคมได้อย่างถูกต้องและ เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วัชรินทร์ เสมามอญ (2556, น. 37) กล่าวว่า ผู้สูงอายุยังต้องการ ที่จะเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองที่เหมาะสมกับวัย และต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ นางลักษณ์ เทพสวัสดิ์ (2543, น. 131-134) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในครอบครัว คือ พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีมี คุณธรรม ปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ ความดีความงามให้แก่ลูกๆ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา ฉะนั้น ภายใน ครอบครัวจึงต้องมีการฝึกฝนความเป็นผู้นำและผู้ตามไปพร้อมๆ กัน

2. ปัจจัยด้านครอบครัว

2.1 ครอบครัวควรสร้างแรงจูงใจและชี้แนะให้คำปรึกษาในการเตรียมตัวต่อการปฏิบัติ ตนในบทบาทการเป็นผู้สูงอายุที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพร โพธิ์นาม (2552 อ้างถึงใน สุกัญญา วชิรเพชรปราณี, 2553) ได้ทำการศึกษาผลงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัดมหาสารคาม ทุกเรื่องในปี พ.ศ. 2550 ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีบทบาทในครอบครัวและเป็นผู้ที่มีความสามารถ ในด้านของการเป็นผู้นำในการเป็นหัวหน้าครอบครัว และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิกา เจริญลักษณ์ (2545) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะเป็นผู้ให้การสนับสนุนแก่สังคม:

ศึกษาเฉพาะกรณีชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ผลงานวิจัยพบว่า ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการสนับสนุนแก่สังคม ได้แก่ ด้านวัตถุประสงค์ของ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านบริการต่างๆ ให้มีการสนับสนุนสื่อทุกประเภทเพื่อผู้สูงอายุที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุได้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้สูงอายุที่ดี รวมถึงส่งเสริมให้องค์กรผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนหรือสังคม

2.2 ครอบครัวยุคใหม่และยอมรับต่อบทบาทของผู้สูงอายุในทุกๆ ด้าน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วัชรินทร์ เสมามอนู (2556, น. 37) กล่าวว่า ผู้สูงอายุต้องการที่จะอยู่กับลูกหลาน และต้องการได้รับการยอมรับหรือความเคารพเอาใจใส่จากสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนการเป็นบุคคลที่ครอบครัวให้คุณค่าและความสำคัญ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีวรรณ สระแก้ว (2546) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวที่มีสมาชิกได้รับเชื้อเอชวี/ผู้ป่วยเอดส์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุจะคอยให้กำลังใจและความห่วงใยเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ป่วย นอกจากนี้ ผู้สูงอายุจะช่วยในการเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ป่วยกับสมาชิกในครอบครัวและกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

2.3 ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญในการรับหรือส่งเมื่อมีกิจกรรมในชุมชนหรือหน่วยงานอื่นจัดขึ้น ดังนั้น ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน และสังคม ควรมีส่วนร่วมในการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตศิลป์ อินทชัย (2551) ได้ทำการศึกษาบทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น ผลงานวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน นอกจากนี้ยังต้องให้เขามาร่วมแสดงความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนาหรือบริหารท้องถิ่นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฬาลักษณ์ จันท์ทิพย์ และคณะ (2548) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาเครือข่ายศูนย์รวม น้ำใจธนาคารหมู่บ้าน ตำบลบ้านปิน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ผลงานวิจัยพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาชุมชน คือ ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ที่สั่งสมมานานสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ให้กับเยาวชนคนในชุมชน ด้านการรักษาและการสืบทอด ไม่ว่าจะเป็นงานฝีมือ หัตถกรรม ศิลปะต่างๆ เพื่อจะได้สืบสานต่อไปในอนาคต ซึ่งบทบาทเหล่านี้นอกจากจะถ่ายทอดโดยการเล่าสู่กันฟังหรือใช้ให้เด็กทำงานแล้ว ยังรวมถึงการใช้กิจกรรมต่างๆ เป็นตัวช่วยอีกส่วนหนึ่ง

3. ปัจจัยด้านการศึกษา

3.1 องค์กรบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ต้องมีการวางแผนและนำเสนองบประมาณเพื่อจัดโครงการพัฒนาศักยภาพความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุในชุมชน ให้เกิดการสร้างบุคลากรไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และ

กรรมการให้กับหน่วยงานต่างๆ ได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาศิต วิวาโค (2552) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองชัยศรี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่พึงประสงค์มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น และยินดีที่จะเป็นวิทยากรให้ จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ยังพบว่า กิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในภาพรวมส่วนใหญ่จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการให้เข้มแข็งสอดคล้องกับนโยบายของชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการฝึกวิชาชีพไปประกอบอาชีพ สามารถหารายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ ทั้งนี้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงจำเป็นต้องค้นหาผู้นำธรรมชาติที่มีบทบาทในการพัฒนาต่อไปให้ได้ และสร้างบทบาทให้เกิดขึ้นอย่างแนบเนียน ซึ่งอาจหาได้จากการจัดการประชุมแบบมีส่วนร่วม (สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2547, น. 52-53; เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2555, น. 215) และโครงการหรือโปรแกรมสนับสนุนชุมชนให้มีประสบการณ์ในกระบวนการคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ การสะท้อนความคิดเห็นและการตัดสินใจร่วมกัน และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันต่อการแก้ปัญหาของชุมชน (Mohan, 2009, pp. 10-13)

3.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ร่วมสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถานประกอบการ เพื่อนำผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ หรือปราชญ์ชาวบ้านออกไปช่วยเหลือสังคมในบทบาทต่างๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital Theory) กล่าวว่าความสัมพันธ์ทางสังคม อันประกอบด้วย มิตรภาพ ความปรารถนา ความไว้วางใจ บรรทัดฐานทางสังคม และเครือข่าย ซึ่งมีความสำคัญสำหรับการสร้างความสามัคคี และการดำเนินการในชุมชนให้ประสบความสำเร็จ และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างการแลกเปลี่ยนโอกาสให้บุคคลได้ทำความรู้จักกัน ตลอดจนสร้างระดับของความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน และสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการกระทำเชิงสื่อสาร (Communicative Action Theory) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นเริ่มจากการปรึกษาหารือ และมีส่วนร่วมเพื่อการเสวนาสาธารณะไม่ใช่แค่การพูด แต่มีความสำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย จนเกิดการมีส่วนร่วมขึ้นเพื่อร่วมสำรวจปัญหา ทดสอบแนวทางแก้ไข และทำการเปลี่ยนแปลงนโยบายเมื่อชุมชนพบว่ามีจุดบกพร่อง การรวมตัวกันประเภทนี้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเชิงสื่อสาร ซึ่งถือว่าการเชื่อมโยงบุคคล เครือข่าย และสถาบันเข้ากับชุมชน สถานที่ หรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกันนั่นเอง (Phillips & Pittman, 2009, pp. 22-25)

4. ปัจจัยด้านชุมชน

4.1 ผู้นำชุมชนควรมีการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็น หรือความต้องการต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่างๆ มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ใจแก้ว วิสายอน (2553) ได้ทำการศึกษาทบทวนของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

อำเภอพิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผลงานวิจัยพบว่า ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นหลายๆ ด้าน เพราะผู้สูงอายุยังมีประสบการณ์ที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม เช่นเดียวกับ ทรงศักดิ์ มีชัย (2544) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุบ้านป่าขาม อำเภอแม่ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และเต็มใจ มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ ซึ่งผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองและกลุ่ม อันเป็นแนวทางทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในระยะยาวมากขึ้น

4.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ควรมีการวางแผนในเรื่องงบประมาณเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบทบาทของตนเองอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวที่ตีร่วมกันในชุมชน ตลอดจนการร่วมสนับสนุนในเรื่องรถรับ-ส่ง เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สนธยา พลศรี (2547, น. 44-46) ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน และมีความสอดคล้องในแนวทางเดียวกัน ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณ และเวลาที่ใช้ จึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมากให้เกิดการประสานงานที่ดีจึงจะเกิดความสำเร็จ

4.3 ผู้นำชุมชนควรมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนแกนนำท้องถิ่น แกนนำภาครัฐ และแกนนำเอกชน เพื่อให้เกิดศูนย์กลางต่อการเชื่อมโยงเครือข่ายที่ดีให้กับผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบทบาทต่างๆ ได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรียา พรหมจันทร์ (2542, น. 15) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนในทุกด้าน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับแนวคิดของ ดำรงค์ศักดิ์ แก้วเพ็ง (2556, น. 292-295) กล่าวเพิ่มเติมว่า การสร้างความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนในลักษณะของเครือข่าย จำเป็นต้องอาศัยจากทุกภาคส่วน โดยชุมชนเป็นแกนหลัก ส่วนรัฐและภาคเอกชนเป็นเพียงผู้สนับสนุนหรือส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาของตนเองได้ ดังนั้น ชุมชนจะต้องได้รับการส่งเสริมในเรื่องต่างๆ ที่เอื้อให้เกิดการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ และการสร้างอำนาจต่อรอง อันจะทำให้ชุมชนสามารถสร้างความสัมพันธ์กับองค์กร หรือบุคคลภายนอกชุมชนได้อย่างเสมอภาค

4.4 ผู้นำชุมชนควรมีการตรวจสอบและติดตามกิจกรรมในบทบาทต่างๆ ที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม เพื่อหาปัญหาและวิธีการแก้ไขได้อย่างตรงจุดต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Mohan (2009, pp. 10-13) ได้กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการดำเนินการตรวจติดตามผลลัพธ์สามารถช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้อย่างมาก

ในบางกรณีเกิดผลลัพธ์ไม่พึงประสงค์ที่ไม่คาดคิดขึ้นและต้องดำเนินมาตรการแก้ไข ชุมชนต้องพัฒนาความสามารถในการตรวจติดตามที่จำเป็น ซึ่งได้รับการสนับสนุน การกำกับอย่างต่อเนื่อง โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งรวมถึงบุคคลภายนอกที่ทำให้เกิดการปรับปรุงกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายระยะสั้นระยะกลาง และระยะยาว

5. ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรม

5.1 ผู้สูงอายุมีความศรัทธาและความเชื่อในทางศาสนาและวัฒนธรรมแต่เดิม จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมมีอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญภัทร ภัทรกัณทากุล (2544) ได้ทำการศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและความผาสุกทางใจของผู้สูงอายุ ผลงานวิจัยพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมมากที่สุด คือ กิจกรรมทางศาสนา โดยผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการอนุรักษ์ถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีให้แก่สังคม อีกทั้ง ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสนใจในด้านศาสนาเพราะยอมรับว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ตลอดจนเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่อง และมีความน่าเชื่อถือของสังคมอย่างมากไม่ว่าจะเป็นในทางศาสนา ไปวัดฟังเทศน์ ไปสันทนาการธรรม ช่วยก่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ เป็นกรรมการวัดดูแลผลประโยชน์ของวัด ร่วมปฏิบัติสังฆกรรมวัด และร่วมจัดตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมประจำตำบล (สุธีรา น้อยจันทร์, 2530, น. 67) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม (2554) ได้ทำการศึกษบทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน ผลงานวิจัยพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การอุปถัมภ์พระสงฆ์มากที่สุด เช่น การถวายภัตตาหารเป็นประจำ สิ่งของอุปโภค อัฐบริวาร ยารักษาโรค และสร้างศาสนสถาน ด้านการชักชวนคนเข้าวัดอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญๆ เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา เป็นต้น และประเพณีท้องถิ่นต่างๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2546, น. 17 อ้างถึงใน มีแสงอินธิเสน, 2555, น. 38-39) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ช่วยจรรโลงวัฒนธรรมเพื่อเป็นสมบัติของชนรุ่นหลัง ช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยืนยงต่อไป และร่วมปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีแก่ประชาชน ซึ่งหากได้รับการชักนำโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านนี้มากขึ้น จะช่วยให้พัฒนาด้านศาสนาและวัฒนธรรมได้ดียิ่งขึ้น

5.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน และครอบครัว ควรสนับสนุนและจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมให้กับผู้สูงอายุได้เข้าร่วมมากขึ้น ด้วยผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีเวลาว่างมาก ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุต่างหมู่บ้านได้มาพบปะสังสรรค์และเกิดการรวมกลุ่มที่เชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัทธพร เพลียช่อ (2544) ได้ทำการศึกษากิจการปฏิบัติตนทางด้านศาสนาของผู้สูงอายุในชนบท ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในชนบทเข้าร่วมใน

กิจกรรมทางศาสนาด้วยการนำสิ่งของที่ดีที่สุดที่ตนมีอยู่ไปร่วม เกิดขึ้นจากความต้องการภายในใจตนเอง และปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัย 3 ประการ คือ เงื่อนไขปัจจัยส่วนตัว คือ ความเป็นผู้มีเวลามาก ต้องการลดความซ้ำซากของชีวิต ความมีเชื้อโยในวัดและพระสงฆ์ อันเกิดจากการสังเกตและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่เคยทำมาก่อน เงื่อนไขปัจจัยด้านสังคม คือ ความเป็นสังคมชนบทต้องพึ่งพากันในการทำกิจกรรมทั่วไป ความต้องการพบเพื่อนวัยเดียวกัน ความต้องการให้คนอื่นนับถือ การทำตามความคาดหวังของสังคมที่ต้องการเห็นผู้สูงอายุหันหน้าเข้าหาศาสนา และเงื่อนไขปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ การมีสิ่งที่ดีที่สุด การยกย่องผู้ที่บริจาคเงินมากในกิจกรรม และการได้รับสนับสนุนด้านการเงินจากคนในครอบครัว

3. ปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของตัวแทนในแต่ละภาคที่เป็นผู้สูงอายุบุคคล ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ประชาชนชุมชน และผู้นำชุมชน ทั้งชายและหญิง รวมจำนวน 8 คน เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านตัวบุคคล

1.1 ผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเมื่อเกษียณอายุไม่ได้มีการตั้งเป้าหมายไว้รองรับว่าตนเองจะอยู่จุดไหน ทำอะไร และต้องปรับตัวอยู่ในชุมชนอย่างไร สอดคล้องกับแนวคิดของ บรรลุศิริพานิช (2550, น. 18-24) ได้กล่าวว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุทุกคนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลายอย่าง ซึ่งจะมีผลต่อบุคคลทางด้านจิตใจมากขึ้น หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวได้จะมีอาการผิดปกติเกิดอาการเหงา วิตกกังวล คิดมาก หวาดระแวง ซึมเศร้า เครียด รู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่า และเป็นบุคคลที่ไม่มีประโยชน์ต่อสังคม ดังนั้น ผู้สูงอายุควรทำใจให้ยอมรับทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวอย่างเข้าใจ รู้จักการใช้ชีวิต และการปล่อยวาง เพื่อให้เกิดความสุขและความมั่นคงในการดำเนินชีวิต

1.2 ผู้สูงอายุบางคนให้ความสำคัญต่อการตระหนักในคุณค่าของตนเองน้อย และไม่มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนคิดว่าตนเองเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมจะเป็นภาระให้กับคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Lobo (2010, p. 3) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความแข็งแรงของร่างกายและจิตใจที่อยู่ในภาวะถดถอยลง ยิ่งเมื่อบุคคลต้องสู่วัยเกษียณอายุจะทำให้รู้สึกเกิดแรงกดดันและเครียดต่อการสูญเสียในบทบาทหรืออาชีพของตน

2. ปัญหาด้านครอบครัว

2.1 ครอบครัวไม่เข้าใจหรือติดภารกิจที่ไม่ว่างเดินทางมาส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิภารัตน์ จิตรบรร (2555) ได้ทำการศึกษการสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาครอบครัว กรณีศึกษา เทศบาลตำบลบางไทร ตำบลบางไทร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานวิจัยพบว่า สังคมยุคใหม่คนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือ

วัยทำงาน ส่วนใหญ่จะออกไปทำงานนอกบ้านหรือทำงานต่างถิ่น ก็มักจะทิ้งภาระในการเลี้ยงดูเด็กหรือลูกหลานเล็กๆ ให้กับผู้สูงอายุ รวมถึงผู้สูงอายุบางคนอ่อนแอ ช่วยเหลือตัวเองยังไม่ได้ยังต้องพึ่งพิงผู้อื่น บางคนถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง และครอบครัวไม่มีเวลาที่จะดูแลผู้สูงอายุได้เต็มที่

2.2 ครอบครัวเป็นห่วงด้านสุขภาพและร่างกายของผู้สูงอายุที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุที่มีมีโรคประจำตัว ปัญหาการเดินทาง/ระยะทาง ปัญหากิจกรรมที่ใช้การเคลื่อนไหวมากๆ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักส่งเสริมสุขภาพ (2556, น. 5-6) โดยเฉพาะในวัยสูงอายุสุขภาพยังมีความสัมพันธ์กับระดับการพึ่งพาของผู้สูงอายุ มีสภาพทางร่างกายอ่อนแอ มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้ จำต้องยอมรับความช่วยเหลือจากลูกหลาน ญาติ และเพื่อนๆ ทำให้ผู้สูงอายุต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่มีอิสระมาเป็นผู้ต้องพึ่งพา

2.3 ผู้สูงอายุที่มีฐานะอยู่ในระดับดีจะให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนน้อย เช่น การพัฒนาอาชีพเสริม เนื่องจากส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีรายได้ที่เพียงพอและต่อความต้องการในการดำรงชีวิต ซึ่งจะแตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีฐานะในระดับปานกลางหรือยากจนจะให้ความสำคัญและมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรรย์พร สุรมินิจกุล (2544) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุของ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ กรมประชาสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร ผลงานวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ รายได้ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว ทำให้กระบวนการการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน

2.4 บางครอบครัวของผู้สูงอายุย้ายถิ่นฐานมาจากต่างจังหวัด ทำให้ไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมในชุมชน ส่งผลให้ขาดการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตศิลป์ อินทชัย (2551) ได้ทำการศึกษาบทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น ผลงานวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาท้องถิ่น คือ ปัจจัยในเรื่องการไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรม สุขภาพของผู้สูงอายุ การไม่มีประสบการณ์ร่วมกับท้องถิ่น ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชน และโอกาสที่จะร่วมทำกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นมีน้อย

3. ปัญหาด้านการศึกษา

3.1 หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุน้อย เช่น การเชิญเป็นวิทยากร เป็นที่ปรึกษา ส่วนใหญ่พบว่าจะเป็นผู้สูงอายุบุคคลเดิมๆ และเปิดโอกาสในการให้ผู้สูงอายุกลุ่มใหม่ๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทบาทดังกล่าวน้อย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วัชรินทร์ เสมามอญ (2556, น. 37) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ครอบครัว ชุมชน และสังคม ควรมีส่วนร่วมในการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านต่างๆ เช่น การเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา กรรมการโรงเรียน และอาสาสมัครในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

3.2 ข้อจำกัดในเรื่องอายุและภารกิจของอาชีพที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา หรือกรรมการหลักสูตรของโรงเรียน มหาวิทยาลัย ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โอภาส ชามะรัตน์ (2549) ได้ทำการศึกษา ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ อำเภอปากชม จังหวัดเลย ผลงานวิจัยพบว่า เหตุผลที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ คือ สุขภาพไม่ดี และมีภารกิจส่วนตัว

4. ปัญหาด้านการพัฒนาชุมชน

4.1 ผู้นำขาดการประสานงานและการให้บริการด้านข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ซึ่ง นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, น. 31-37) ได้กล่าวว่า ผู้นำชุมชนจะต้องสามารถในการกระตุ้นชาวบ้านให้ค้นปัญหา และเห็นความจำเป็นของการแก้ปัญหาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร กำลังใจ และมีส่วนร่วมที่จะแก้ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

4.2 กิจกรรมที่จัดในชุมชนมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่จัดซ้ำๆ ไม่ค่อยหลากหลาย จะจัดให้ผู้สูงอายุก็เป็นในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาหรือเฉพาะกิจเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เฉลิมชัย จันทรเสนา (2544) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีอำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ผลงานวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ ในด้านการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนลดลง และประชากรมีคุณภาพลดลง

4.3 กิจกรรมที่จัดให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือพัฒนาตนเองยังไม่ค่อยมีมาก ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะใช้ชีวิตต่างคนต่างอยู่ หรือไม่สะดวกในการเดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิดา ทองปลั่ง (2546) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาผู้สูงอายุในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการในการรวมกลุ่มอยู่ในระดับปานกลาง และมีพฤติกรรมมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอยู่ในระดับน้อย

5. ปัญหาด้านศาสนาและวัฒนธรรม

5.1 ผู้สูงอายุบางกลุ่มมีปัญหาต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม เนื่องจากกระยะทางหรือการที่จะเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานพาไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมชัย จันทรเสนา (2544) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีอำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ผลงานวิจัยพบว่า สภาพสังคมปัจจุบันทำให้จิตใจคนคับแคบและเห็นแก่ตัว ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุเสื่อมศรัทธาและเลื่อมใสในพุทธศาสนาตกลง ทำให้ผู้สูงอายุไม่อยากจะ

เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา สอดคล้องกับแนวคิดของ เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ (2555, น. 181-185) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต้องเน้นการพัฒนาที่เพิ่มความมั่งคั่งทางวัตถุพอๆ กับการเพิ่มคุณภาพชีวิต รวมถึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมในการเดินทางที่ต้องใช้เวลานาน อาจทำให้คุณภาพชีวิตลดลงได้

5.2 ขาดการประชาสัมพันธ์ในด้านการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง ทำให้ผู้สูงอายุไม่ทราบ ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กฤตศิลป์ อินทชัย (2551) ได้ทำการศึกษาบทบาท ผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น ผลงานวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรค คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น โดยจะดำเนินการและจัดกิจกรรมเอง อีกทั้งไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่างๆ ให้ได้รับทราบ ประกอบกับผู้สูงอายุ บางส่วนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมประชาคมในการพัฒนาท้องถิ่น

6. ผู้สูงอายุบางกลุ่มยังขาดโอกาสในการได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้สูงอายุ หรือสวัสดิการที่ควรได้รับ ตลอดจนควรจัดตั้งศูนย์คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการให้ผู้สูงอายุคุณภาพชีวิตที่ดีและได้รับการบริการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ (2555, น. 181-185) ได้กล่าวว่า บทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนต้องช่วยแก้ปัญหาด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจซึ่งสัมพันธ์กับความยั่งยืนของคุณภาพชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ การผลิต การขาย และการสื่อสารสมัยใหม่ที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

7. หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ น้อย เช่น กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข/กรมอนามัย ควรเข้ามาให้บริการดูแลพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะมาให้บริการหรือตรวจเยี่ยมนานๆ ครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Edgington (1992) ได้ทำการศึกษาระบบการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรดนตรีศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ผลงานวิจัยพบว่า ความสนใจเบื้องต้นมุ่งไปที่ลักษณะที่เชื่อมโยงกับบุคลิกภาพของการสูงอายุ เช่น ตนเองและบทบาททางสังคม และความต้องการกิจกรรมยามว่างและประสบการณ์ทางสุนทรีย์ของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ทำให้เกิดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตร และการสร้างความคุ้นเคยกับประชากรเพิ่มขึ้น โดยใช้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์ผู้สูงอายุและการพูดคุยกับผู้อำนวยการโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุรกุล เจนอบรม (2542) ได้ทำการศึกษาวิสัยทัศน์การจัดการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ผลงานวิจัยพบว่า บทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะทำให้คนมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในทางที่ดีขึ้น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ส่วนการศึกษาตาม

อัยยาศัยเป็นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติและตามความสนใจที่ตนเองมีความถนัด ไม่มีระบบและแบบแผน เช่น การอบรมสั่งสอนของครอบครัว การอ่านหนังสือ ดูภาพยนตร์ รายการวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการวิจัยเรื่องบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ด้านวิชาการ

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักพัฒนาชุมชน และมหาวิทยาลัย สามารถนำรูปแบบแนวทางบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดกิจกรรมฝึกอบรม/โครงการ จัดการเรียนการสอน และการจัดทำเป็นหลักสูตรพัฒนาผู้สูงอายุได้

1.2 สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว และสำนักพัฒนาชุมชน สามารถนำข้อมูลไปวางแผนเพื่อหาแนวทางหรือมาตรการส่งเสริมศักยภาพในบทบาทด้านต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง

2. ด้านนโยบาย

2.1 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา ตลอดจนผู้นำชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการสำรวจความต้องการ และการติดตามผลการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ รวมถึงการมีส่วนร่วมต่อการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุในแต่ละปี เพื่อจะได้วางแผนส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและตรงกับศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักพัฒนาชุมชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรมีส่วนร่วมในการหาแนวทางหรือมาตรการรองรับด้านการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุตามความต้องการ ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณในแต่ละปี เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์

3.1 องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักพัฒนาชุมชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรมีการส่งเสริมจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุได้ระดมความคิดเห็นและความต้องการเพื่อร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับเยาวชน

ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และคนในชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจน การสร้างอาชีพเสริมให้กับชีวิตในระยะยาวได้

3.2 ผู้สูงอายุจะมีองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวตน สามารถที่จะสร้างโอกาส และนำองค์ความรู้นั้นมาพัฒนาส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนสร้างคุณค่าในการเพิ่มผลผลิตให้ ชุมชน สังคม และท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

4. ด้านสังคมและชุมชน

4.1 ผู้นำชุมชนควรร่วมมือกับส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์กรบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขต ลาดพร้าว สำนักพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้าง เครือข่ายในการขับเคลื่อนมาตรการส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุในบทบาทต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งในบทบาทด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน และด้านศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนกิจกรรมบางประการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมน้อยหรือยังไม่เคยปฏิบัติเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น ต่อการมีส่วนร่วมในบทบาทของชุมชนมากยิ่งขึ้น

4.2 องค์กรบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว สำนักพัฒนาชุมชน และผู้นำชุมชนควรมีส่วนร่วมผลักดันบทบาทของผู้สูงอายุให้เกิดการรวมกลุ่มที่ สร้างความเข้มแข็งในระยะยาว ตลอดจนนำศักยภาพของผู้สูงอายุที่เคยทำกิจกรรมมาร่วมพัฒนา บทบาทให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยลดการเกิดปัญหาสังคมในด้านการว่างงาน ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ เป็นต้น

5. ด้านการปฏิบัติ

5.1 ผู้สูงอายุควรมีการจัดตั้งชมรมเพื่อขับเคลื่อนองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีให้ เกิดผลผลิตที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และท้องถิ่น

5.2 ผู้สูงอายุที่มีอายุจะมีประสบการณ์ในการทำงาน รวมถึงการมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติ ต่อ การมีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา วิทยากร กรรมการ/ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุเกิด การตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของตนเองมากขึ้น อันจะช่วยส่งผลให้ผู้สูงอายุจากสภาพที่ต้อง เกรียดย ชิมเศร้า อยู่โดดเดี่ยวหรือใช้ชีวิตตามลำพังที่ไม่มีลูกหลานคอยดูแล สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นในด้านอื่นๆ ที่ยังไม่เคยมีการศึกษา เช่น บทบาทด้านสาธารณสุข บทบาทด้านนันทนาการ บทบาทด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยให้สร้างความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทในด้านต่างๆ จากการลงมือปฏิบัติและนำไปประยุกต์ใช้ต่อการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม
3. ควรมีการวิจัยติดตามผลและขยายผลการพัฒนาบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นพัฒนาศักยภาพ และความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง